

Szkoła ponadgimnazjalna
HISTORIA

lub propozycja filmowego projektu edukacyjnego

Scenariusz z wykorzystaniem tekstów filmowych
i aktywnych metod pracy z filmem (90 min)

„W pajęczej sieci”, czyli jak UB i SB wpływało na życie Polaków w PRL-u (w oparciu o fragmenty wybranych filmów fabularnych)

Opracował: Mariusz Widawski

CC BY-NC-ND

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych 3.0 Polska

Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl

Cele lekcji:

Uczeń:

- postrzega film jako tekst kultury i źródło historyczne;
- nabywa i doskonali umiejętność ukierunkowanej percepcji tekstu filmowego;
- kształtuje i rozwija kompetencje analityczno-interpretacyjne filmu;
- buduje tropy, konteksty i toposy poprzez korelację i interakcję swej wiedzy z zakresu różnych przedmiotów szkolnych i dziedzin wiedzy.

Metody:

- praca z fragmentem tekstu filmowego;
- praca z tekstem publicystycznym;
- praca ze źródłem historycznym;
- miniwykład;
- burza mózgów;
- ukierunkowana dyskusja;
- praca w grupach;
- praca w parach;
- praca indywidualna.

Środki dydaktyczne:

- filmy:

1. *Kret*, reż. Rafael Lewandowski, 2011, Polska, Francja;
2. *Rewers*, reż. Borys Lankosz, 2009, Polska;
3. *Rysa*, reż. Michał Rosa, 2008, Polska;

- karty pracy;

- materiały pomocnicze: opracowania do wybranych filmów;

- *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, Teka I, II, III Instytutu Pamięci Narodowej.

Przygotowanie do lekcji:

Samodzielne uporządkowanie i powtórzenie wiedzy uczniów o sytuacji polityczno-społecznej w okresie PRL-u.

Powiązanie z podstawą programową z historii:

- IV etap edukacyjny – zakres podstawowy
wymaganie szczegółowe:

11. Polska w systemie komunistycznym.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia okoliczności przejścia władzy w Polsce przez komunistów;
  - 2) charakteryzuje system represji stalinowskich w Polsce i ocenia jego skutki;
12. Rozkład systemu komunistycznego w Polsce – polska droga do suwerenności.

Uczeń:

- 2) wyjaśnia przyczyny i skutki wydarzeń sierpniowych 1980 r. oraz ocenia rolę Solidarności w przemianach politycznych i ustrojowych;
- 3) przedstawia okoliczności wprowadzenia i następstwa stanu wojennego;

IV etap edukacyjny – zakres rozszerzony
wymaganie szczegółowe:

13. Polska w latach 1944–1948.

Uczeń:

- 2) charakteryzuje główne etapy przejmowania władzy przez komunistów w Polsce, z uwzględnieniem działań opozycji legalnej i podziemia antykomunistycznego; opisuje represje stosowane przez radziecki i polski aparat bezpieczeństwa.

14. Polska w latach 1948–1956.

Uczeń:

- 1) porównuje procesy stalinizacji państwa polskiego i państw Europy Środkowo-Wschodniej;
- 2) charakteryzuje system polityczny i społeczno-gospodarczy Polski w okresie stalinowskim, z uwzględnieniem Konstytucji z 1952 r.

15. Polska w latach 1956–1980.

Uczeń:

- 1) charakteryzuje i porównuje etapy: 1956–1970 i 1970–1980.

16. Polska w latach 1980–1989.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia ideę Solidarności i jej wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Polsce;
- 2) charakteryzuje państwo i społeczeństwo w czasie stanu wojennego oraz ocenia społeczno-gospodarcze i polityczne skutki stanu wojennego.

Uwagi do realizacji zagadnienia:

Ze względu na obszerną zawartość merytoryczną przedmiotowego zagadnienia niniejsze opracowanie metodyczne, w zależności od potrzeb edukacyjnych, można wykorzystać bądź to w całości, realizując tym sposobem filmowy projekt edukacyjny, bądź też dokonując wyboru jego części tematycznych, co pozwoli wykorzystać zaproponowane fragmenty polskich filmów fabularnych jako teksty kultury i źródła historyczne dopełniające/uzupełniające tekst historyczny, a tym samym pozwalające na budowanie różnych i różnorodnych kontekstów i toposów.

Przebieg lekcji:

1. FAZA WSTĘPNA

Nauczyciel zapisuje na tablicy frazę: „Wszystko, co wiemy o Urzędzie Bezpieczeństwa i Służbie Bezpieczeństwa” i prosi uczniów o przywołanie/podanie ich skojarzeń i wiedzy na temat UB i SB. Swobodne, ale ukierunkowane wypowiedzi uczniów, są zapisywane hasłowo na tablicy przez nauczyciela.

W zależności od posiadanej przez uczniów wiedzy na przedmiotowe hasła można/należy uzupełnić/wzbogacić ich wiedzę na ten temat, wykorzystując fragmenty publikacji Instytutu Pamięci Narodowej poświęconych aparatowi bezpieczeństwa w Polsce

(linki: http://ipn.gov.pl/_data/assets/pdf_file/0015/105432/Aparat_kadra_kier_tom-I.pdf;

http://ipn.gov.pl/_data/assets/pdf_file/0003/105456/Aparat_kadra_kier_tom-II.pdf;

http://ipn.gov.pl/_data/assets/pdf_file/0019/62731/1-24925.pdf).

Nauczyciel zapisuje na tablicy frazę: „Wszystko, co powinniśmy wiedzieć o Urzędzie Bezpieczeństwa i Służbie Bezpieczeństwa” i prosi uczniów o sporządzenie notatki (forma dowolna), w której zostaną zawarte najważniejsze informacje o UB i SB, a następnie przytacza fragment książki *Pajęczyna. Syndrom bezpieki*:

„Służba Bezpieczeństwa, a wcześniej Urząd Bezpieczeństwa, to był taki Frankenstein wyhodowany przez partię. Szantażował. Rządził. Miał na to wiedzę, materiały i metody. Mieliśmy podwójne zadanie: chronić władzę, a jak zaszła potrzeba, obalać ją. Kompromitujące materiały przydawały się do jednego i do drugiego”.

Prowadzący pyta uczniów, czy znają teksty kultury (w tym szczególnie teksty filmowe), które odnoszą się do omawianego zagadnienia, a następnie informuje ich o celu zajęć edukacyjnych, o ich zawartości merytorycznej, o metodach, formach i formułach pracy, zwracając uwagę na to, że pracować będą z fragmentami filmów fabularnych, a do ich świadomego, krytycznego, ukierunkowanego i kompetentnego odbioru zostaną przygotowani przez podjęcie wskazanych działań. Zapisanie tematu lekcji.

2. FAZA REALIZACYJNA

Nauczyciel informuje uczniów, że poznając wyselekcjonowane fragmenty wybranych polskich filmów, dokonywać będą ich ukierunkowanej analizy i interpretacji, by w wyniku tych działań formułować wnioski, dzieląc się swoimi krytycznymi uwagami, spostrzeżeniami i wartościującymi refleksjami.

Niniejszy scenariusz przedstawia autorski algorytm metodycznej pracy z tekstem filmowym. Proponuje się następujące etapy pracy z filmem w szkole:

Etap 1. „Żeby wiedzieć...”, czyli przygotowanie do odbioru filmu;

Etap 2. „Żeby rozumieć i zrozumieć film, oglądając jego fragmenty...”, czyli wprowadzenie do filmu;

Etap 3. „Żeby patrząc na film, dostrzegać w nim to, co ważne...”, czyli przygotowanie do ukierunkowanego odbioru filmu;

Etap 4. „Żeby zobaczyć, doświadczyć i przeżyć...”, czyli projekcja fragmentów filmu;

Etap 5. „Żeby pracować z filmem i na filmie...”, czyli ukierunkowana analiza i interpretacja filmowych fragmentów;

Etap 6. „Żeby dyskutować z filmem i o filmie...”, czyli filmowe dyskusje i refleksje.

W przedmiotowym opracowaniu ujęto tytułu trzech polskich filmów fabularnych wpisujących się w omawiany motyw tematyczny. Jest to wybór autorski, wybór subiektywny i nie oznacza to, że wyłącznie wskazane obrazy filmowe realizują najpełniej i najlepiej analizowane zagadnienie. Ze względu na formalne wymogi scenariusza konieczna była „selekcja” bogatego materiału filmowego, który w mniejszym bądź większym zakresie merytorycznym podejmuje interesujący topos.

Czy prawdy naprawdę straszne mówić wolno? Film pierwszy: *Rysa* Michała Rosy.

Temat: Małżeństwo rysa naznaczone...

1. „Żeby wiedzieć...”

Przeczytanie wywiadu z reżyserem filmu M. Rosą (materiał pomocniczy nr 1).

2. „Żeby rozumieć i zrozumieć film, oglądając jego fragmenty...”

Zapoznanie się z synopsidem filmu (materiał pomocniczy nr 2).

3. „Żeby patrząc na film, dostrzegać w nim to, co ważne...”

Przygotowanie do ukierunkowanego odbioru filmu. Rozdanie kart pracy (Karta pracy nr 1).

Polecenie dla uczniów:

Przjrzyj się uważnie karcie pracy, a oglądając kolejne odłony filmu *Rysa*, zapisuj swoje spostrzeżenia, uwagi, wartościuj i oceniaj.

4. „Żeby zobaczyć, doświadczyć i przeżyć...” – 7 odłon filmu *Rysa*.

ODSŁONA 1. Taśma prawdy czy nieprawdy? (00:03:52–00:08:50)

ODSŁONA 2. Wizyta Joanny u ubeka. (00:13:54–00:19:25)

ODSŁONA 3. Joanna i Jan w kuchni. (00:19:26–00:22:08)

ODSŁONA 4. Izolowanie się Joanny. (00:38:00–00:40:10)

ODSŁONA 5. Córka w odwiedzinach u rodziców. (00:57:18–01:04:05)

ODSŁONA 6. Spotkanie Jana z ubekiem. (01:07:28–01:08:23)

ODSŁONA 7. W szpitalu. Czas na prawdę. (01:12:38–01:20:00)

5. „Żeby pracować z filmem i na filmie...”

Proces dochodzenia Joanny do prawdy o mężu Janie (Karta pracy nr 1).

Praca w grupach. Przedstawienie wyników pracy zespołowej na forum.

Konsekwencja i skutki taśmy prawdy dla Jana, Joanny oraz Jana i Joanny (Karta pracy nr 2).

Praca w parach. Przedstawienie wyników pracy na forum.

6. „Żeby dyskutować z filmem i o filmie...”

Tematy do dyskusji:

- Czy za błędy przeszłości płaci się całe życie?
- Czy zdradę, jaka ona by nie była, można wybaczyć?
- Czy można zło uczynione dobrem odpokutować?
- Czy lepiej żyć w zakłamaniu, czy lepiej prawdę wyjawić?
- Komu ujawnienie prawdy/nieprawdy jest potrzebne?
- Czy tytułowa „rysa” musi zamienić się w katastrofalne pęknięcie i upadek w otchłań obłędu?

Ubek zarzuca sieć... Film drugi: *Rewers* Borysa Lankosza.

Temat: Miłość w ubeckim kostiumie... (dramat w 3 aktach)

1. „Żeby wiedzieć...”

Zapoznanie się z tekstem wywiadu przeprowadzonego z reżyserem filmu B. Lankoszem (materiał pomocniczy nr 3).

2. „Żeby rozumieć i zrozumieć film, oglądając jego fragmenty...”

Zapoznanie się z synopsidem filmu (materiał pomocniczy nr 4).

3. „Żeby patrząc na film, dostrzegać w nim to, co ważne...”

Przygotowanie do ukierunkowanego odbioru filmu. Rozdanie kart pracy (Karta pracy nr 3).

Polecenie dla uczniów:

Oglądając trzy akty filmu *Rewers*, uzupełniaj kartę pracy, nazywając świat przedstawiony w tych fragmentach filmu i relacje między filmowymi bohaterami.

4. „Żeby zobaczyć, doświadczyć i przeżyć...” – 3 akty filmu *Rewers*.

AKT 1. Ona i on poznają się. (00:23:40–00:25:58)

AKT 2. Ona i on zbliżają się do siebie. (00:26:48–00:30:50), (00:38:00–00:40:10)

AKT 3. On wyjawia jej prawdę o sobie. Ona go zabija. (00:40:15–01:00:00)

5. „Żeby pracować z filmem i na filmie...”

Historia Sabiny i Bronisława (Karta pracy nr 3).

Praca w grupach. Przedstawienie wyników pracy zespołowej na forum.

Portret funkcjonariusza UB – Bronisława w „3D”: amant, człowiek zły, ubek (Karta pracy nr 4).

Praca w parach. Przedstawienie wyników pracy na forum.

6. „Żeby dyskutować z filmem i o filmie...”

Tematy do dyskusji:

- „Ja porządny jestem i nawet pewne plany mam” (Bronisław o sobie).
- „To był zły człowiek i chciał dla ciebie nieszczęścia” (babcia Sabiny o Bronisławie). Dwie subiektywne prawdy o człowieku. Jedna prawda obiektywna. Jaka ona jest?
- „Bo kto z boku patrzy, widzi więcej”. Przepis UB na pozyskiwanie TW.
- Jak doskonały plan ubeka Bronka przeobraża się w doskonały plan Sabinki, czyli o awersie i rewersie w egzystencji człowieka.

Bohater wolności czy kret – agent bezpieczeństwa? Film trzeci: *Kret* Rafała Lewandowskiego.

Temat: Uwikłany w esbeckiej sieci... (3 sekwencje).

1. „Żeby wiedzieć...”

Przeczytanie wywiadu z reżyserem filmu R. Lewandowskim (materiał pomocniczy nr 5).

2. „Żeby rozumieć i zrozumieć film, oglądając jego fragmenty...”

Zapoznanie się z synopsidem filmu (materiał pomocniczy nr 6).

3. „Żeby patrząc na film, dostrzegać w nim to, co ważne...”

Przygotowanie do ukierunkowanego odbioru filmu. Rozdanie kart pracy (Karta pracy nr 5).

Polecenie dla uczniów:

Kiedy będziesz oglądać trzy wybrane sekwencje filmu, zwróć w sposób szczególny swą uwagę na przyczyny, dla których bohater „zgadza” się na współpracę z SB i na skutki tej „zgody”.

4. „Żeby zobaczyć, doświadczyć i przeżyć...” – 3 sekwencje filmu *Kret*.

Sekwencja 1. Nadmorska plaża. Ojciec przyznaje się synowi, że podjął pracę z SB. (00:28:45–00:34:11)

Sekwencja 2. Rozprawa sądowa. Esbek składa oświadczenie, że nie było nigdy agenta o pseudonimie „Kret”. (01:03:26–01:07:33)

Sekwencja 3. Mieszkanie Kowalów. Szopa w lesie. Esbek wyjawia Pawłowi prawdę o jego ojcu – „Krecie”. (01:22:26–01:39:08)

5. „Żeby pracować z filmem i na filmie...”

Przyczyny i skutki współpracy Zygmunta Kowala – tytułowego „Kreta”. Ocena postępowania bohatera: przywódcy strajku solidarnościowego i informatora SB (Karta pracy nr 5).

Praca w grupach. Przedstawienie wyników pracy zespołowej na forum.

Pajęczna sieć esbecji. Ofiary pajęczej nici (Karta pracy nr 6).

Praca w parach. Przedstawienie wyników pracy na forum.

6. „Żeby dyskutować z filmem i o filmie...”

Tematy do dyskusji:

- Czy można człowiekowi wybaczyć zdradę drugiego człowieka, zdradę idei, zdradę wartości?

Jeśli tak, to kiedy? Jeśli nie, to dlaczego?

- Czy ratując swoich bliskich, można skazywać innych ludzi na niebezpieczeństwo?

- W życiu swym człowiek nie tylko jest dobry (biały) i zły (czarny). Jest po trosze i dobry, i po trosze zły (szary). Dlaczego tak trudno jest sprawiedliwie ocenić człowieka?
- Jak żyć, będąc zniewolonym przez pajęczą sieć?
- Jak uwolnić się od wczoraj dziś i jutro?

3. FAZA PODSUMOWUJĄCA

Uczniowie porządkują i podsumowują wiedzę o fragmentach filmowych obrazów, uzupełniając tabelę (**Karta pracy nr 7**).

Nauczyciel czyta fragment książki *Pajęczyna. Syndrom bezpieczeństwa*:

„Pająk trzyma jedną z przednich nóg na nici sygnalizacyjnej. Kiedy owad wpada w sieć, pająk odczuwa drgania nici. Biegając, orientuje się zmysłem wibracyjnym. Jego oczy nie dają wyraźnego obrazu przedmiotów. Odróżniają jedynie przedmioty jasne od ciemnych. Po dotarciu do ofiary paraliżuje ją, wstrzykując jad. W ten sposób dokonuje wstępnego trawienia poza własnym organizmem. Jeśli jest głodny – wysysa zdobycz od razu, a szkielet pozostawia w sieci. Potem wraca do swojej kryjówki. Czekając, gotowy do następnego ataku”, a następnie prosi uczniów, by odnieśli powyższy tekst do tematyki i problematyki poznawanej na zajęciach edukacyjnych w kontekście podjętych przez nich działań analityczno-interpretacyjnych na tekstach filmowych.

Cykl zajęć lub też wybrane przez nauczyciela jego części powinno się zakończyć dyskusją, której inspirację stanowić mogą poniższe pytania problemowe:

- Czyś kształtują człowieka, czy też człowiek kształtuje czas? Uzasadnij swoje zdanie.
- „Tabula rasa” czy determinizm historyczny? Człowiek – jednostka wolna czy uwarunkowana/zdeterminowana?
- Czy można powiedzieć NIE, kiedy wszyscy mówią TAK ?
- Jak bardzo i za jaką cenę można być politycznie asertywnym w czasach totalitarnego zniewolenia?
- Jak ma się moje „ja”, kiedy moje ja postępuje niezgodnie z moim „ja”?
- Co czuje moje „ja” w „czasach zarazy”, gdy z jednej strony przeciwstawia się „zarazie”, a ze strony drugiej zostaje zarażone „zarazą”?

Zadanie domowe:

Napisz esej na jeden wybrany przez Ciebie temat spośród podanych powyżej.

Karta pracy nr 1

Michał Rosa *Rysa*

Proces dochodzenia Joanny do prawdy o mężu Janie.

Odsłony filmowe	Uczestnicy	Zdarzenia	Informacje o Janie	
			Był ubekiem	Nie był ubekiem
ODSŁONA 1. Taśma prawdy czy nieprawdy?				
ODSŁONA 2. Wizyta Joanny u ubeka.				
ODSŁONA 3. Joanna i Jan w kuchni.				
ODSŁONA 4. Izolowanie się Joanny.				
ODSŁONA 5. Córka w odwiedzinach u rodziców.				
ODSŁONA 6. Spotkanie Jana z ubekiem.				
ODSŁONA 7. W szpitalu. Czas na prawdę.				

Karta pracy nr 2

Michał Rosa *Rysa*

Bohaterowie filmu:	Joanna	Jan	Joanna i Jan
Jakie są konsekwencje i skutki taśmy prawdy?			
Jak i w jakim stopniu podrzucona kasetą z nagraniem prawdy zmienia życie?			

Karta pracy nr 3

Borys Lankosz *Rewers*

Od nieprzypadkowego poznania się do przypadkowej śmierci.

Sabina – w szponach miłości. Bronisław – w szponach Urzędu Bezpieczeństwa.

Akty dramatu	Czasoprzeźrenie dramatu	Zdarzenia dramatu	Intencje działań bohaterów dramatu	
			Sabina wobec Bronisława	Bronisław wobec Sabiny
AKT I. Ona i on poznają się.				
AKT II. Ona i on zbliżają się do siebie.				
AKT III. On wyjawia jej prawdę o sobie. Ona go zabija.				

Karta pracy nr 4

Borys Lankosz *Rewers*

Portret funkcjonariusz UB – Bronisława w trzech wymiarach przedstawiony:

- Amant – wymiar antropologiczno-estetyczny.
- Człowiek zły – wymiar etyczny-moralny.
- Ubek – wymiar socjologiczno-psychologiczny.

Literacka próba szkicu filmowego bohatera.

Karta pracy nr 5

Rafael Lewandowski *Kret*

„Pamiętaj: nie oceniaj ojca pochopnie. Sam byś tak postąpił. Ja chyba też. Takie były czasy...” – mówi Stefan Garberek, były kapitan SB do Pawła, syna Zygmunta Kowala.

Wskaz przyczyny i skutki współpracy Zygmunta Kowala – tytułowego *Kreta*, a następnie podejmij się oceny postępowania bohatera: przywódcy strajku solidarnościowego i informatora SB.

PRZYCZYNY/MOTYWY	EFEKTY/SKUTKI
OCENA CZŁOWIEKA I JEGO CZYNÓW	

Karta pracy nr 6

Rafael Lewandowski *Kret*

„My jesteśmy bardzo związani. Przecież nie można ot tak przekreślić 30 lat życia” – mówi były kapitan SB o swoim związku z agentem bezpieczeństwa – Zygmuntem Kowalem.

Stwórz pajęczą sieć esbecji, wskazując bezpośrednie i pośrednie ofiary pajęczej nici.

Karta pracy nr 7

Filmowy obraz bezpieczeństwa. Próba syntezy.

Uzupełnij poniższą tabelę.

Tytuł filmu	Filmowa czasoprzestrzeń	Filmowi bohaterowie	Filmowa problematyka	Filmowe motywy
<i>Rysa</i>				
<i>Rewers</i>				
<i>Kret</i>				

Proponowana bibliografia:

I. Druki zwarte:

1. Dudek A., Zblewski Z., *Utopia nad Wisłą. Historia Peerelu*, Warszawa – Bielsko-Biała 2008.
2. Stanisławczyk B., Wilczak D., *Pajęczyna. Syndrom bezpieczeństwa*, Poznań 2010.

II. Czasopisma:

1. Janicka B., *Rewers*, „Kino” nr 9/2008.
2. Luter A., *Różyczka*, „Kino” nr 3/2010.
3. Luter A., *Rysa*, „Kino” nr 9/2008.
4. Śmiałowski P., *Tamte lata mogą również fascynować*, „Kino” nr 11/2009.
5. *Z przeszłości trzeba się zmierzyć*, „Kino” nr 9/2008.
6. Śmiałowski P., *Za późno, by się przyznać*, „Kino” nr 9/2011.
7. *Kino historyczne nie istnieje*, „Kino” nr 3/2010.
8. Zarębski K. J., *Kret*, „Kino” nr 7/8/2011.

III. Źródła elektroniczne:

1. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza. Tom 1, 1944-1956*, [on-line] [dostęp 25 marca 2014 r.]. Dostępny w Internecie:
http://www.ipn.gov.pl/portal/pl/847/7867/Aparat_bezpieczenstwa_w_Polsce_Kadra_kierownicza_tom_I_19441956.html.
2. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza. Tom 2, 1956-1975*, [on-line] [dostęp 25 marca 2014 r.]. Dostępny w Internecie:
http://www.ipn.gov.pl/portal/pl/847/7868/Aparat_bezpieczenstwa_w_Polsce_Kadra_kierownicza_tom_II_19561975.html.
3. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza. Tom 3, 1975-1990*, [on-line] [dostęp 25 marca 2014 r.]. Dostępny w Internecie:

http://www.ipn.gov.pl/porta1/pl/847/13509/Aparat_bezpieczenstwa_w_Polsce_Kadra_kierownicza_tom_III_19751990.html.

4. *Kret* [w:] *Film polski. Pl. Internetowa baza filmu polskiego*, [on-line] [dostęp 25 marca 2014 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.film Polski.pl/fp/index.php/1225186>.

5. *Rewers* [w:] *Film polski. Pl. Internetowa baza filmu polskiego*, [on-line] [dostęp 25 marca 2014 r.]. Dostępny w Internecie: <http://film Polski.pl/fp/index.php/1221842>.

6. *Różyczka* [w:] *Film polski. Pl. Internetowa baza filmu polskiego*, [on-line] [dostęp 25 marca 2014 r.]. Dostępny w Internecie: <http://film Polski.pl/fp/index.php/1223331>.

7. *Rysa* [w:] *Film polski. Pl. Internetowa baza filmu polskiego*, [on-line] [dostęp 25 marca 2014 r.]. Dostępny w Internecie: <http://film Polski.pl/fp/index.php/1221842>.

8. Zarębski K. J., *Kret* [w:] *Culture.PL*, [on-line] [dostęp 25 marca 2014 r.]. Dostępny w Internecie:

http://www.culture.pl/baza-film-pelna-tresc/-/eo_event_asset_publisher/eAN5/content/kret.

9. Zarębski K. J., *Rewers* [w:] *Culture.PL*, [on-line] [dostęp 25 marca 2014 r.]. Dostępny w Internecie:

http://www.culture.pl/baza-film-pelna-tresc/eo_event_asset_publisher/eAN5/content/rewers.

10. Zatońska B., *Artysta ma prawo do inspiracji*. Wywiad, [on-line] [dostęp 25 marca 2014 r.]. Dostępny w Internecie: <http://tvp.info/opinie/wywiady/artysta-ma-prawo-do-inspiracji/1461281>.

Fotografia ilustrująca:

http://foto.karta.org.pl/fotokarta/burnatowicz_045.jpg.php.